

ГЕНЕАЛОГИЯ ДИАЛОГУ ГАЙДЕГГЕРА З К'ЕРКЕГОРОМ: МІЖ ДОКСОГРАФІЄЮ ТА ІСТОРИОГРАФІЄЮ

А. О. Карпенко

старший викладач, кафедра філософії, соціально-політичних і правових наук Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», Україна
koperpark@mail.ru

Анотация

Андрей Алексеевич Карпенко. Генеалогия на диалога на М. Хайдегер със С. Киркегор: Между доксографията и историографията. Статията е посветена на критическа оценка на методологическите подходи към историческото изследване на взаимозависимостта между философските концепции на М-Хайдегер и С.Киркегор. Отношението на М.Хайдегер към екзистенциалната философия е въпрос, който е контаминиран от амбивалентни тълкувания на самия философ, които в определен смисъл затрудняват разбирането на действителната взаимозависимост между хайдегеровия дискурс и наследството на мислителите-екзистенциалисти. Анализът на критическата литература, в която се изследва проблема за характера на интерференциите между философските дискурси на Хайдегер и Киркегор показва критическите линии на доксографията и историографията. Доксографическият подход оставя настрана анализа на конкретните текстове и се концентрира на анахроничните аналогии на повърхностно очевидното контекстуално влияние на Киркегор върху философията на Хайдегер. Подобна стратегия се оправдава при умозрителното описание на категориите, отнети от определена парадигма, но не е способна да предостави обосноваване на същността на фактическите генеалогични връзки между дискурсите на тези мислители. Дескриптивните изследвания не са в състояние да преодолеят херменевичната двусмисленост на хайдегеровите забележки, сочещи не толкова на творчеството на самия Киркегор, колкото на някакво разклонение на екзистенциалистката философия. Показано е, че именно историографският подход обезпечава обективно изследване на генетичната взаимозависимост на категориите на фундаменталната онтология на М.Хайдегер с омонимичните понятия на Киркегор.

Ключови думи: категория, Augenblick, Existenz, парадигма, историография, доксография

Анотация

Андрей Алексеевич Карпенко. Генеалогия диалога М.Хайдеггера с С. Кьеркегором: Между доксографией и историографией. Статия Андрея Карпенко «Генеалогия диалога М.Хайдеггера с С.Кьеркегором: Между доксографией и историографией» посвящена критической оценке методологических подходов к историческому исследованию взаимозависимости между философскими концепциями М.Хайдеггера и С. Кьеркегора. Отношение М.Хайдеггера к экзистенциальной философии является вопросом, который глубоко контаминирован амбивалентными истолкованиями самого философа, которые в определенном смысле затрудняют понимание действительной взаимозависимости между хайдеггеровским дискурсом и наследием мыслителей-экзистенциалистов. Анализ критической литературы, в которой исследуется проблема идентификации характера интерференций между философскими дискурсами Хайдеггера и Кьеркегора выявляет критические линии доксографии и историографии. Доксографический подход оставляет в стороне анализ конкретных текстов и концентрируется на анахронических аналогиях поверхностно очевидного контекстуального влияния Кьеркегора на филосо-

фию Хайдеггера. Подобная стратегия оправдывает себя при умозрительном описании категорий, изъятых из определенной парадигмы, но не способна предоставить обоснование сущности фактических генеалогических связей между дискурсами этих мыслителей. Дескриптивные исследования не в состоянии преодолеть герменевтическую двусмысленность хайдеггеровских замечаний, указывающих не столько на творчество самого Кьеркегора, сколько на некое ответвление экзистенциалистской философии. Показано, что именно историографический подход обеспечивает объективное исследование генетической взаимозависимости категорий фундаментальной онтологии М.Хайдеггера с омонимичными понятиями Кьеркегора.

Ключевые слова: категория, Augenblick, Existenz, парадигма, историография, доксография

Abstract

Andrei Karpenko. Genealogy of Heidegger's dialogue with Kierkegaard: Between doxography and historiography. Genealogy of Heidegger's dialogue with Kierkegaard: Between doxography and historiography by Andrei Karpenko aims at critical assessment of methodological approaches to historical analysis of Heidegger's references to Kierkegaard. Heidegger's relation to existentialist philosophy seems to be one of the issues which are deeply contaminated by the philosopher's ambivalent self-interpretations distorting the course of objective historico-philosophical study of real links between Heidegger's discourse and the legacy of existentialist thinkers. Analysis of reflexive literature on the problem of how to identify the character of interference between philosophical discourses of Heidegger and Kierkegaard allowed revealing the critical lines of doxography and historiography. Doxographical approach is averted from the dimension of concrete texts to logical anachronistic speculations over seemingly evident contextual influence of Kierkegaard on Heidegger. Such strategy is legitimate to sustain logical descriptions of the categories exempted from the certain paradigm but it is useless to reveal factual genealogical links between the discourses of the two philosophers. Descriptive studies seem to fall prey to Heidegger's hermeneutic ambiguity in referring not so much to Kierkegaard but rather Kierkegaardianism, a superficial filiation of existential philosophy. It is proved that historiographical approach enables to objectively examine genetic relations of Heidegger's categories to their homonymous doubles in Kierkegaard. Such Kierkegaardian categories as Existenz and Angst come to Heidegger through Jaspers and are taken in the context of Augustine and Luther. The only category directly taken by Heidegger from Kierkegaard is Augenblick.

Key words: category, Augenblick, Existenz, paradigm, historiography, doxography

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна українська культура виказує всі ознаки «пришестя цинічного розуму» як конститутивної основи в процесах ідентифікації різноманітних агентів і предмету соціокультурних практик. Як наслідок, філософська думка відволікається від «вертикальних», «глибинних» проблематизацій класичного філософського мислення, задовольняючись пошуком «дескриптивних інструментів» для виконання «обрійних» проблематизацій. Захоплення екзистенціалізмом та феноменологією змінюють штудії з аналітичного дескриптивізму та ігрові імпровізації постструктуралістського стибу. Позірне розмаїття філософських «уподобань» ледве прикриває безодню кризи української філософії як науки. На межі цієї безодні, або «завжди-уже-з» неї філософія має віднайти у власній іманенції ресурс і форму оновлення самої себе. Таку форму ми вбачаємо в історико-філософській науці,

яка має конституювати себе в якості гаранта по-справжньому наукової мови сучасного українського філософського дискурсу.

З такого загального контексту ми відкриваємо проблематизацію історичного взаємовідношення між двома «континентами» філософсько-гуманітарної думки: творчістю Сьорена К'єркегора та дискурсом Мартіна Гайдеггера. Точка перетину вказаних дискурсів – розрізнення екзистенціалістських тем та омонімічних категоріальних дублів Existenz і Augenblick в загальному контурі еволюції розуміння буття людини.

Аналіз наукових досліджень. У загальному масиві гайдеггерознавства вирізняються дві лінії експлікації к'єркегорівського сюжету: текстологічно-історіографічна та доксографічно-критична. Перша лінія сформована констатаціями прямих запозичень Гайдеггером категорій данського філософа. Друга – різною мірою тенденційними оцінками змістових і термінологічних контамінацій К'єркегорових думок у філософуванні Гайдеггера. Лінія експлікації історіографічного матеріалу сформована працями Т. Кісієла, І. Міхайлова, О. П'юфелера. Лінія доксографічного співставлення категорій двох філософів відстежується в розвідках В. Бібіхіна, Дж. Капуто, Г. Дрейфуса, Р. Сафранскі.

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Залишається невирішеним завдання критичної ідентифікації та евристичного синтезу рефлексивного матеріалу, виробленого в межах історіографічного та доксографічного підходів.

Формулювання мети та завдань статті. Мета дослідження полягає у критичній оцінці методологічних підходів щодо історичного дослідження інтерференцій між дискурсами Гайдеггера і К'єркегора.

Виклад основного матеріалу. Сам Гайдеггер наприкінці 1927р. наступним чином визначає генеалогічну лінію власної філософії: «Моя праця спрямована на радикалізацію античної онтології і водночас на універсальну розбудову цієї онтології у відношенні до площини історії. Фундамент цієї проблематики складає розуміння суб'єкта в якості Dasein людини, така радикалізація [цього розуміння – А.К.] має виявити істинні мотиви німецького ідеалізму. Августин, Лютер, К'єркегор є актуальними для філософії у справі радикалізації розуміння Dasein. Дільтей – радикалізації тлумачення «історичного світу», Аристотель і схоластика – для чіткого формулювання певних онтологічних проблем» [Цит. за: 9, 452]. Експлікація окремої лінії з інтертексту кон'юктури «К'єркегор – Гайдеггер» можлива тільки на тлі загального тематичного плану, такого собі «інтер-підтексту». Цей загальний план сформований кореляцією філософемі Гайдеггера з релігійно центрованою думкою К'єркегора.

Рецептивна диспозиція нашого дослідження визначена тезою Славоя Жижека: «Дійсний атеїзм можливий лише крізь досвід християнства». Узагальнення словенського філософа прямо корелює з логікою творчої еволюції Мартіна Гайдеггера від ієзуїтського вихованця до «революційного» ректора і згодом до пророка й «апостола» буття. В неосяжких просторах гайдеггерознавства та бездонних глибинах думки самого Гайдеггера ми спробуємо виявити топологію дотичності його філософування до творчої спадщини Сьорена К'єркегора на засадах «прямого читання» експліцитних Гайдеггерових референцій до К'єркегорової категоріальної парадигми у «вузькому» контексті, оскільки вважаємо, що узагальнений підхід компаративних експлікацій змістових аналогій у поєднанні з термінологічною омонімією, характерний для багатьох критичних праць з цієї тематики, є вичерпаним і, загалом, хибним.

Загальний план дотичності мислення Гайдеггера до спадщини К'єркегора розподілений трьома ключовими темами: екзистенція, час, жах. Домінуючою в сучасній критичній рефлексії є доксографічна стратегія співставлення омонімічних категорій двох філософів. Наприклад, дослідник Адам Бубен стверджує, що, незважаючи на спільності в експлікаціях даної тематики Гайдеггера і К'єркегора, між ними є суттєва різниця. Гайдеггер

віддає належне працям К'еркегора на дану тематику. За К'еркегором, життя та смерть як моральні та релігійні явища можуть перетинатися іноді в досить дивний спосіб.

Дослідник А. Бубен стверджує, що Гайдеггер розділяє прагнення К'еркегора щодо подолання епікурейського розуміння життя та смерті, а також ідею про тісний взаємозв'язок і заохочення існування шляхом усвідомлення власної скінченності. Крім того, на думку А. Бубена, «важливим є той факт, що Гайдеггер брав участь у розробці секуляризованої версії християнського розуміння смерті» [7, 66]. На думку Гайдеггера і К'еркегора, будь-що, кваліфіковане лише в буденному хронологічному сенсі часу, – це обов'язково відволікання від істинної відповідальності бути собою. Обидва мислителі прагнуть відновити значимість смерті як каталізатора ліпшого усвідомлення людиною свого буття, свого місця у світі. «Образ смерті використовується, оскільки це найкращий спосіб пробудити людину від самовдоволеної дрімоти бездумного існування...» [7, 69]. Усвідомлення неминучої смерті спонукає людину до переходу на більш високий модус існування. Поеднуючи гайдеггерівський формалізм та сумнівну політику, вони дискутують з приводу цінності передчасної рішучості: «Схоже, що ми відкинуті до критерію дії і автентичного існування, яке є настільки формальним, абстрактним та невизначеним, що перспективи для мимовільної дії в конкретних ситуаціях, з якими ми стикаємося в житті, є досить проблематичними» [7, 68].

Хоча, як було зазначено вище, Гайдеггер і К'еркегор мають багато спільного в площині інтерпретації концепту смерті, відмінності в їхніх поглядах зумовлені вихідними позиціями: «атеїзмом» Гайдеггера і теологізмом К'еркегора. Для німецького філософа К'еркегор – теолог, бо він постулює людину як похідну від християнського Бога, і потім вже продовжує дослідження особливостей відношення до Бога. Проте А. Бубен підкреслює, що «теологічне трактування К'еркегором людської провини, тривоги, совісті, і навіть смерті не може забезпечити первинне онтологічне розуміння цих феноменів, яке Гайдеггер прагне віднайти в «Бутті і Часі» ... Роботи К'еркегора здебільшого цікаві як онтичний аналіз, який може допомогти визначити відповідні пункти для більш проникливого дослідження» [7, 70].

На думку А. Бубена, к'еркегорівський справжній індивід відкидає бездумну масу (так званий «натовп») як свого роду неавтентичну спільноту, проте не дистанціюється від самого соціуму як такого. Натомість, Гайдеггер не поділяє цієї думки К'еркегора, вважаючи, що соціальна нормативність асоціюється з буденністю (яка, втім, має бути подолана наскільки це можливо). Подібний довільний «децизіонізм» обумовив його відкритість для націонал-соціалістичної партії.

С. К'еркегор інтерпретує смерть як можливість воскресіння, відродження, тобто з позицій християнства, в тісному зв'язку з духовним світом. Концепція смерті Гайдеггера – це «неможливість подальшої можливості» смерть структурує Dasein. Отже, в екзистенціальній філософії смерті Гайдеггера та К'еркегора намітилося дві фундаментальні позиції для транскрипції сенсу людського буття, які знаходяться в опозиції одна до одної. Одна позиція – спокутування гріховності з допомогою Бога, інша – так звана «передчасна рішучість», яка виключає потребу в такій допомозі. Такими є загальні для доксографії висновки стосовно відношень між омонімічними категоріями двох філософів.

У контексті виявлення історіографічної лінії пошуків конкретної основи для співставлення двох дискурсів ми зосереджуємо увагу на категоріях Existenz і Augenblick, які мають більшу питому вагу щодо концептуалізації проекту фундаментальної онтології в контурі його дотичності до плану екзистенціалістської філософії.

Звісно, треба пам'ятати, що упродовж 20-х років, коли «Гайдеггер особливо цікавиться К'еркегором» [1, 58] така зацікавленість була «нормою» культури Ваймарської

республіки, пронизаної «містерією миті» [6, 245]. Рюдігер Сафранскі вказує на цілу низку похідних від К'еркеґорової категорії Augenblick [миті – А. К.] тогочасних визначень перелому в часі – від «темряви пережитої миті» Ернста Блоха до «миті рішення» Карла Шмітта, від «миттєвого жаху» Ернста Юнґера до «кайроса» Пауля Тіліха [6, 242].

Філософська еволюція Гайдеґґерової думки, результатом якої постав трактат «Буття і час», живилася синтезом трьох ключових планів: історичною транскрипцією філософії життя, тематизацією темпоральних аспектів релігійної самосвідомості, концептуальними настановами феноменології. Лінія «засвоєння Гайдеґґером уроку К'еркеґора» [9, 101] виказує інтуїцію Гайдеґґера щодо сутнісної потреби християнства в радикальному оновленні, репрезентованої в історії постатями Августина, Лютера та К'еркеґора. Саме досвід специфічної історичності християнської свідомості дозволяє перенормувати класичну «хронологічну» історичистську оптику кайрологічним аспектом темпоральності. Т. Кісієл констатує питомість генетичних зв'язків Гайдеґґерової аналітики Dasein з К'еркеґоровою «критикою сучасності», експліцитно орієнтованою на аналітику повсякдення. Проте релігійна спрямованість данського мислителя не задовольняла онтологічні прагнення німецького філософа. Гайдеґґер намагається редукувати кантіанські імплікації категорії Existenz і відірвати її від Ніцшевських та К'еркеґорових коренів прийомами феноменологічної теорії, наполягаючи на тому, що «Existenz треба розуміти виключно як формальний індикатор» [9, 145].

Ключові референції до постаті К'еркеґора, що містяться в opus magnum Гайдеґґера – трактаті «Буття і час», засвідчують свідоме прагнення німецького філософа відмежувати власну позицію від К'еркеґорової. Саме неоднозначність Гайдеґґерових посилань, які прямо вказують на К'еркеґора, але змістовно орієнтовані не так на експлікацію генетичних зв'язків категорій Existenz і Augenblick, як на негативну редукцію екзистенціалістських імплікацій цих категорій, зумовлює характерну для рефлексивної критичної літератури тенденцію до парадигмального порівняння омонімічних елементів філософських дискурсів двох мислителів. Як наслідок нівелюється завдання історіографічної ідентифікації еволюційно-генетичного синтезу к'еркеґорівських категорій в становленні Гайдеґґерового мислення. Логіко-анахронічний підхід до визначення категорій Existenz і Augenblick опиняється герменевтично захопленим інтенцією самого тексту «Буття і часу» і обмежується відтворенням Гайдеґґерової цезури, яка забезпечує опозиціонування його думки до ландшафту екзистенціалістського мислення. Вибратися з цієї герменевтичної пастки і досягти рівня генетичної вкоріненості Гайдеґґерових категорій Existenz і Augenblick у площині К'еркеґорового мислення можна тільки на основі інших референцій до К'еркеґора.

Вказівки на інші посилання Гайдеґґера на К'еркеґора віднаходимо у фундаментальному дослідженні ґенези «Буття і часу» Теодора Кісієла: «В лекціях зимового семестру 1929 року Гайдеґґер прямо вказує на єдиний безпосередньо запозичений у К'еркеґора концепт Augenblick. Здогадно К'еркеґорівські категорії Angst і Existenz, навпаки, приходять до Гайдеґґера опосередковано, крізь Августина, Лютера та Ясперса» [9, 550]. Але ключовим для нас є висновок американського дослідника про те, що безпосередньо до К'еркеґорової категорії Augenblick Гайдеґґер звертається лише у 1929 році, отже тільки на той момент він опрацьовує «Філософські фрагменти» великого данського автора. У посиланнях з «Буття і часу» акцентовано прагнення Гайдеґґера визначити власне розрізнення між онтичним і онтологічним, окреслити зміст цієї відмінності контуром на тлі тогочасного філософування, топологічно розподіленого К'еркеґоровими темами. У лекціях 1929–30 рр. наголос зміщується на виокремлення постаті К'еркеґора, який, на думку Гайдеґґера, відкрив іншу можливість філософії, іншу схему історичності. Гайдеґґерівськими інваріантами елементів цієї схеми постали категорія «онтотеологія» і концепт

«історія буття». Засобами першої Гайдегґер відвойовував у сучасності можливість чатувати на нове прищестя другої.

Висновки. Виявлення специфіки доксографічної та історіографічної стратегій компаративного дослідження взаємозв'язку між дискурсами Гайдегґера і К'єркеґора дозволили зробити висновок про необхідність залучення до історико-філософської рефлексії тестів Марбурзьких лекцій початку двадцятих років і лекцій, які передували славнозвісному повороту Гайдегґера до «історії буття», в концептуальній структурі якого діє кайрологічний аспект К'єркеґорової категорії Augenblick.

Література

1. Анц В. Диалог Хайдеггера с традицией / В. Анц; пер. с нем. А.К. Судакова // *Философия Мартина Хайдеггера и современность* / Отв. ред. Н.В. Мотрошилова. – М.: Наука, 1991. – С.53–61.
2. Бибахин В.В. Ранний Хайдеггер: Материалы к семинару / В.В. Бибахин. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2009. – 536 с.
3. Керкегор С. Философские крохи / С. Керкегор; пер. Д.А. Лунгиной. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2009. – 192 с.
4. Мартин Хайдеггер: Сб. статей / Сост. д.Ю. Дорофеев. – СПб.: РХГИ, 2004. – 576 с.
5. Михайлов И.А. Ранний Хайдеггер: Между феноменологией и философией жизни / И.А. Михайлов. – М.: «Прогресс-Традиция»; «Дом интеллектуальной книги», 1999. – 284 с.
6. Сафрански Р. Хайдеггер: германский мастер и его время / Р. Сафрански; пер. с нем. Т. Баскаковой. – [2-е изд.]. – м.: молодая гвардия, 2005. – 614 с.
7. Buben A. The perils of overcoming “worldliness” in Kierkegaard and Heidegger / Adam Buben // *Gatherings: The Heidegger Circle Annual*, 2 (2012): 65-88.
8. Heidegger M. Die Grundbegriffe der Metaphysik. Gesamtausgabe. Band 29/30 / Martin Heidegger. – Frankfurt am Mein: Vittorio Klostermann, 1983. – 560 S.
9. Kisiel Th. The genesis of heidegger's Being and Time / Theodore Kisiel. – Los Angeles: University of California Press, 1993. – 620 с.
10. Pöggeler O. Martin Heidegger's way of thinking / Otto Pöggeler; tr. by Daniel Magurshak. – New Jersey: Humanities press international, 1990. – 306 p.

© Андрей Алексеевич Карпенко